

УДК 504.062 : 338.246

АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

І.Є. Ярова

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки*

Сумський національний аграрний університет

У статті здійснено аналіз просторових особливостей розвитку лісового господарства, що обумовлено необхідністю поєднання виробництва лісової продукції (зокрема структур, пов'язаних із заготівлею деревини) її відтворенням — як видом економічної діяльності і як природно-антропогенним процесом (частиною природного простору формування лісового потенціалу). Такий аналіз дає змогу визначити закономірності лісогосподарювання в регіональному вимірі і формувати на цій основі оптимізаційні моделі територіальної організації та стратегічні пріоритети розвитку лісового господарства.

Ключові слова: простір, аналіз, лісове господарство, потенціал, стратегічне планування, розвиток, територія, регіон.

.....

Сучасна політика держави скеровується на сталий розвиток як окремих регіонів, комплексів, галузей, так і національної економіки загалом. Зауважимо, що важливу роль в соціально-економічному розвитку багатьох регіонів України та її економіки відіграє лісове господарство. Також лісові екосистеми виконують функцію наповнення українського природогосподарського простору, а також активно впливають на організацію різних рівнів економічного простору. Так, потенціал лісової галузі є ресурсною базою просторового розвитку країни, що передбачає трансформацію великих територіальних еколого-економічних систем, забезпечену стратегічним плануванням. Важливим інструментом для ефективного реалізації потенціалу лісових екосистем є аналіз просторового розвитку лісового господарства з урахуванням його територіального розміщення, особливостей та проблем організації.

Серед провідних зарубіжних дослідників, які займалися проблематикою просторового аналізу, слід відзначити В. Бунге, В. Кристаллера, А. Льоша, М. Портера, П. Самуельсона, М. Фуджита, П. Хаггета та ін. Питання стратегічного розвитку лісового господарства розкривали у своїх працях такі вчені, як О.І. Дребот, Р.Г. Дубас, В.А. Голян, Я.В. Коваль, П.І. Лакида, І.М. Лицур, Є.В. Мішенін, І.М. Синякевич, Ю.І. Стадницький, О.І. Фурдичко, М.Х. Шершун та ін. У їх наукових працях достатньо уваги приділено питанням методології та методики стратегічного планування розвитку лісового господарства. Однак наразі постала проблема узгодженості галузевих і територіальних стратегій, не враховано просторові особливості

розвитку лісової галузі. Тому аналіз просторового розвитку лісового господарства є одним з найважливіших теоретико-прикладних аспектів обґрунтування перспективних напрямів підвищення ефективності функціонування цієї галузі та регіональної економіки зокрема.

Метою роботи є аналіз та обґрунтування еколого-економічних проблем просторового розвитку лісового господарства України.

Поняття «просторовий розвиток» (Spatial Development) утвердилося в західному Public administration на початку 70-х рр. минулого століття і відразу набуло доволі широкого спектра значень [1]. Але ключовий його зміст полягає в позначенні комплексу заходів з гармонізації на території різноспрямованих процесів і оптимізації змін, що там відбуваються. Територіальний акцент просторових досліджень в теорії економічної науки є невід'ємною частиною регіональної економіки, сучасний етап становлення якої слід розглядати через призму методології просторового розвитку [2]. Аналіз просторового розвитку лісового господарства в рамках регіональної економіки, на нашу думку, є підходом, що дає можливість вивчати особливості еколого-економічних систем, механізми інтегрування їх елементів до регіонального простору, встановлювати закономірності функціонування, формувати на цій основі оптимізаційні моделі територіальної організації та стратегічні пріоритети розвитку територіальних та галузевих систем.

Організація простору лісогосподарювання тісно переплітається з лісогосподарським районуванням — територіальним по-

ділом лісів на частини, відповідні районам з певними умовами, що істотно впливають на лісокористування і ведення лісового господарства. Згідно з комплексним лісогосподарським районуванням території України за С.А. Генсіруком [3], розрізняють такі лісогосподарські області: А — Полісся; Б — Лісостеп; В — Північний Степ; Г — Південний Степ; Д — Гірський Крим; Е — Українські Карпати) та лісогосподарські округи: I — Західно- і Центральнопольський; II — Києво-Чернігівський польський; III — Західноукраїнський лісостеповий; IV — Дністровсько-Дніпровський лісостеповий; V — Лівобережно-Дніпровський лісостеповий; VI — Середньоруський лісостеповий; VII — Правобережно-Дніпровський північностеповий; VIII — Лівобережно-Дніпровський північностеповий; IX — Донецько-Донський північностеповий; X — Причорноморсько-Приазовський південностеповий; XI — Гірськокримський; XII — Південнобережний; XIII — Прикарпатський; XIV — Гірськокарпатський; XV — Закарпатських рівнин і передгір'їв.

Аналіз просторового розвитку лісового господарства виходить за рамки розгляду тільки економічного простору. Це пояснюється необхідністю поєднання виробництва лісової продукції (зокрема структур, пов'язаних із заготівлею деревини) з її відтворенням — як видом економічної діяльності і як природно-

антропогенним процесом (частиною природного простору формування лісового потенціалу). Показники аналізу просторового розвитку лісового господарства демонструють кількісні і якісні відмінності самого об'єкта дослідження, а також відображають зв'язок лісового потенціалу з основними підсистемами регіонального економічного простору — територією чи господарством. Такими показниками є лісистість, заготівля, площа відтворення лісів тощо.

У загальній структурі території нашої країни, яка становить понад 60 млн га, лісові та лісовкриті площі сягають близько 10 млн га, або 17,6% [4]. Поряд з тим, територія України, порівняно з низкою європейських країн, відзначається незначною часткою лісистості — близько 16%. Слід зауважити, що рівень лісистості в межах України істотно різниться за регіонами (рис. 1).

До лісосировинної бази України входять деревні та недеревні ресурси. Проте ефективність реалізації лісовими екосистемами власних функцій еколого-економічного спрямування безпосередньо залежить від масштабів використання ресурсів деревини. Наприклад, станом на 2016 р. у загальній структурі лісозаготівлі, на ліквідну деревину припадає понад 43%, або 8302,6 тис. м³. До того ж регіональний розподіл заготівлі ліквідної деревини за регіонами України у середньому за 2006–2016 рр.

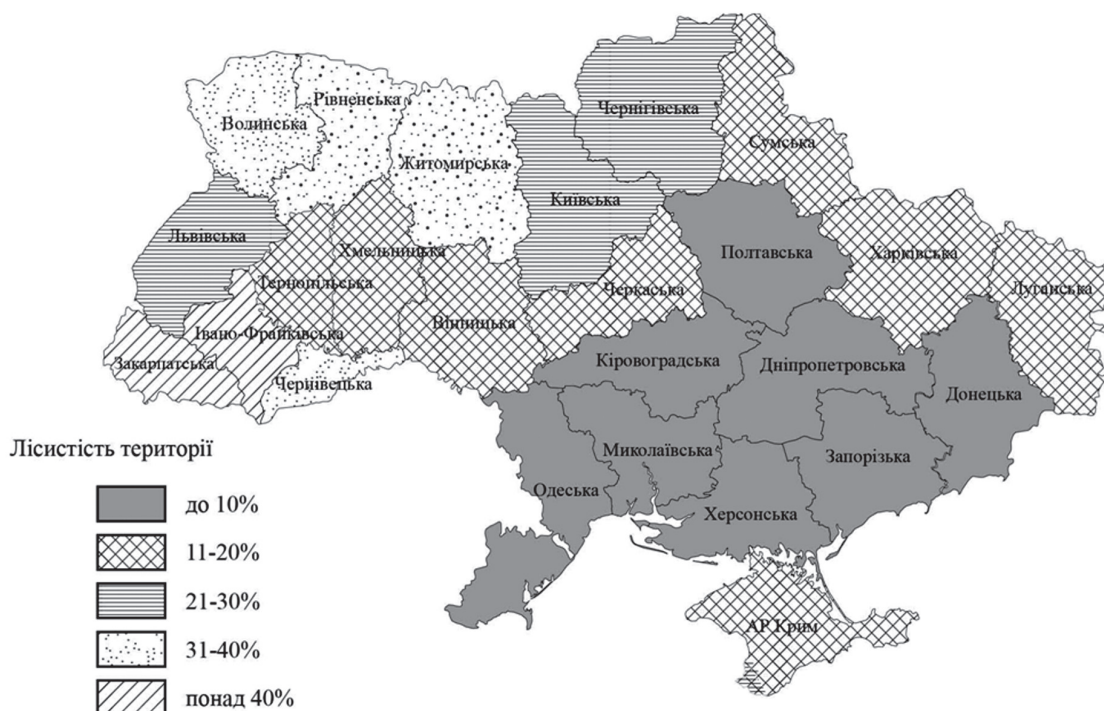

Рис. 1. Просторовий розподіл України за рівнем лісистості, %

Джерело: сформовано автором за даними Держгеокадастру України.

становив від 25,8 тис. м³ у Запорізькій обл. до 2624,9 тис. м³ — у Житомирській (рис. 2).

Слід зауважити, що на сьогодні ані обсяг заготовленої деревини, ані частка освоєння розрахункової лісосіки не визначає рівня соціально-економічного розвитку лісової галузі регіону. Нинішнє екстенсивне ведення лісового господарства не передбачає впровадження технологій інтенсивного лісогосподарювання і не вирішує соціально-економічних питань певного регіону. Зниження обсягів рубок головного користування і санітарних рубок спричиняє погіршення якості лісів, тому рівень використання розрахункової

лісосіки може слугувати індикатором сталого лісозористування на найближчий час.

Підприємства лісогосподарського виробництва функціонують в усіх регіонах нашої країни. Однак їх розміщення є нерівномірним, що спричинено, передусім, обсягами лісових ресурсів певного регіону [5], і безпосередньо позначається на масштабах такого виробництва, асортименті деревної продукції та відповідних послуг. Відтак, обсяги продукції лісового господарства, а отже економічне і екологічне значення лісів, істотно відрізняються за регіонами (рис. 3).

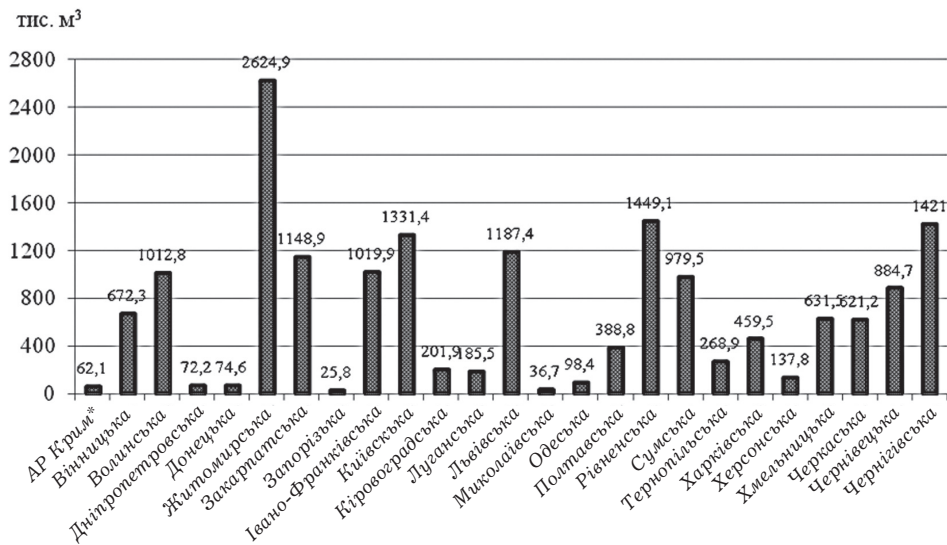

Рис. 2. Заготівля ліквідної деревини за регіонами України у середньому за 2006–2016 рр., тис. м³
Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України. * дані за 2006–2013 рр.

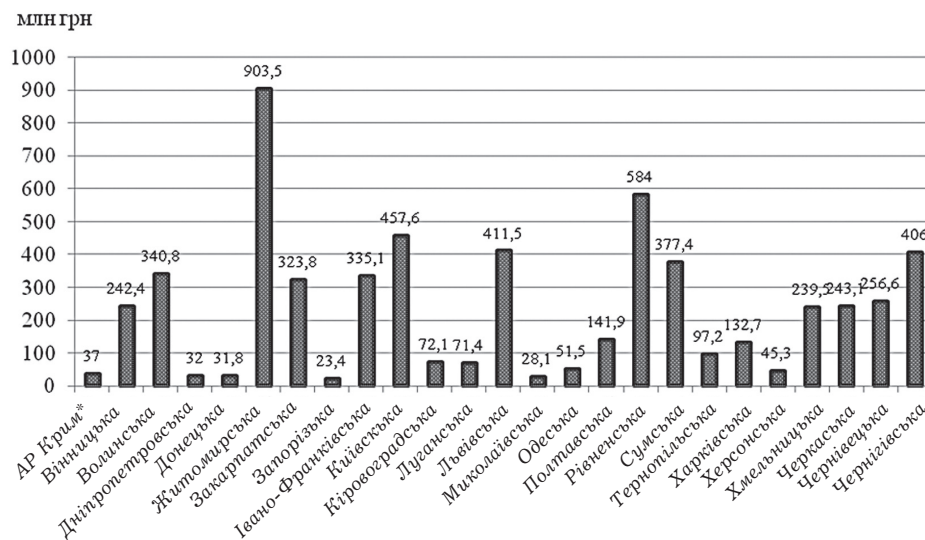

Рис. 3. Обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства за регіонами України у середньому за 2006–2016 рр., млн грн

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України. * дані за 2006–2013 рр.

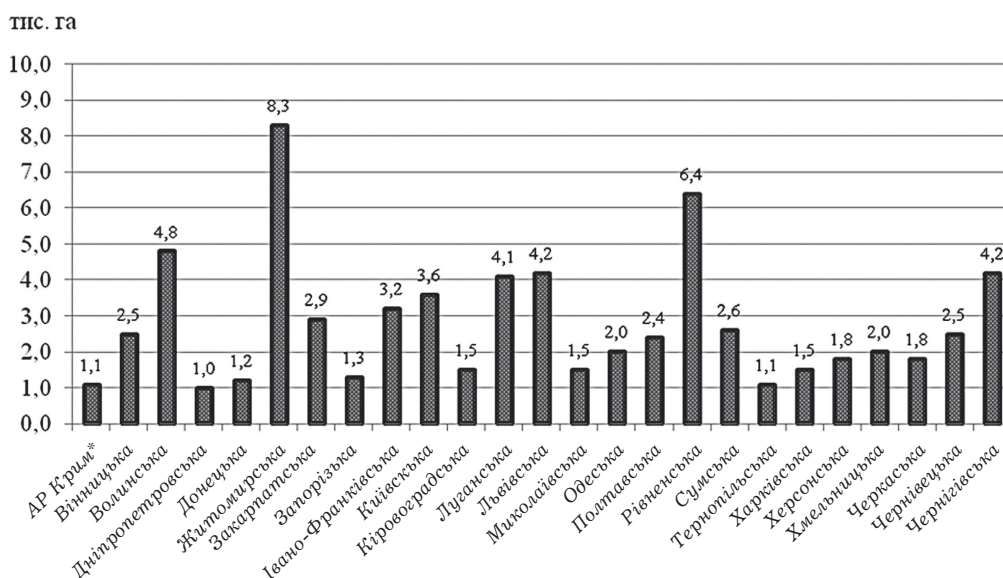

Рис. 4. Площі відтворення лісів за регіонами України у середньому за 2006–2016 рр., млн грн
Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України. * дані за 2006–2013 рр.

Слід зауважити, що збалансоване використання лісових екосистем передбачає не тільки процеси їх експлуатації, а й відтворення, які в сукупності формують підґрунтя для підвищення ефективності лісогосподарювання. Площі лісових земель в Україні відображають тенденцію до зростання. Так, упродовж 2006–2016 рр. лісовкриті площі збільшилися майже на 130 тис. га [6; 7]. Втім, подібно до показників економічної діяльності, процеси лісовідтворення та збереження лісових екосистем

теж відображають істотну нерівномірність у розрізі регіонів країни (рис. 4).

Поряд із тим ефективність реалізації лісовими екосистемами власних економічних функцій напряму залежить від обсягів продукції лісівництва у розрахунку на одиницю земель лісогосподарського призначення [8; 9]. Тому порівняно із загальним показником продукції лісівництва становить ще за регіонами країни дещо відрізняється (табл. 1).

Таблиця 1

Показники ефективності використання лісів за регіонами України у середньому за 2006–2016 рр.

Регіон/область	Обсяг заготівлі ліквідної деревини в розрахунку на 1 га лісів, м ³	Обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства, в розрахунку на 1 га лісів, грн	Частка середньорічного відтворення лісів від їх загальної площі, %
АР Крим*	0,19	110,44	0,33
Вінницька	1,77	639,18	0,65
Волинська	1,46	489,62	0,69
Дніпропетровська	0,38	166,09	0,54
Донецька	0,37	155,76	0,57
Житомирська	2,35	808,89	0,75
Закарпатська	1,59	447,15	0,40
Запорізька	0,22	197,62	1,11
Івано-Франківська	1,60	526,85	0,51
Київська	1,95	668,56	0,53
Кіровоградська	1,09	388,85	0,83
Луганська	0,52	201,98	1,15
Львівська	1,71	592,62	0,60

Закінчення таблиці 1

Регіон/область	Обсяг заготівлі ліквідної деревини в розрахунку на 1 га лісів, м ³	Обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства, в розрахунку на 1 га лісів, грн	Частка середньорічного відтворення лісів від їх загальної площі, %
Миколаївська	0,30	228,77	1,20
Одеська	0,44	230,18	0,90
Полтавська	1,38	502,36	0,84
Рівненська	1,80	726,90	0,80
Сумська	2,13	822,24	0,56
Тернопільська	1,34	483,47	0,53
Харківська	1,10	318,31	0,36
Херсонська	0,91	298,47	1,16
Хмельницька	2,20	834,07	0,69
Черкаська	1,84	718,38	0,55
Чернівецька	3,43	994,92	0,98
Чернігівська	1,93	551,39	0,58

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України. * дані за 2006–2013 рр.

Отже, якщо згідно із загальними показниками лідирує Житомирська обл. (усереднені вартісні показники за обсягами лісівничих робіт та послуг, продукції лісівництва впродовж попередніх років становлять 738,4 млн грн), то за відносним показником у розрахунку на одиницю лісовкритої площі передові позиції займає Чернівецька обл. — 865,5 грн/га. Частка середньорічного відтворення лісів від загальної їх площі в розрізі регіонів України за 2006–2016 рр. варіювала від 0,33% у АР Крим — до 1,20% у Миколаївській обл.

ВИСНОВКИ

Аналіз просторових особливостей розвитку лісового господарства підтвердив істотну різницю в показниках заготівлі деревини, обсягів продукції лісового господарства та відтворення лісів. Причинами цього є певна неоднорідність природних та економічних умов в межах регіонів та різна ефективність управління. Загалом результати аналізу просторового розвитку лісового господарства дозволяють визначити особливості еколого-економічних систем, механізми інтегрування їх елементів в регіональне простір, а також формувати на цій основі оптимізаційні моделі територіальної організації та стратегічні пріоритети розвитку територіальних та галузевих систем. Наведений аналіз свідчить про те, що обов'язковою вимогою при формуванні лісової політики держави має бути врахування регіональних особливостей розвитку лісового господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Desmet K. Spatial development* / K. Desmet, E. Rossi-Hanberg // NBER Working Paper No. 15349 Cambridge, 2009. — p.53.
2. *Макар С.В. Применение методологии пространственного анализа к исследованию лесного потенциала России: [монография]* / С.В. Макар. — М.: Экономика, 2012. — 367 с.
3. *Генсірук С.А. Ліси України: монографія* / С.А. Генсірук. — К.: Наук. думка, 1992. — 408 с.
4. *Загальна характеристика лісів України [Електронний ресурс]* / Офіційний веб-сайт Державного агентства лісових ресурсів України. — Режим доступу: <http://www.dklg.kmu.gov.ua>
5. *Яремко О.П. Еколого-економічний аналіз сучасного стану лісового господарства України [Електронний ресурс]* / О.П. Яремко // Ефективна економіка. — 2016. — № 11. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>
6. *Сільське, лісове та рибне господарство [Електронний ресурс]* / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
7. *Статистичний щорічник України за 2016 рік.* — К.: Держстат, 2017. — 598 с.
8. *Касюхнич В.Ю. Напрями розвитку інтегрованого управління в сфері лісгосподарського землекористування [Електронний ресурс]* // Ефективна економіка. 2016. — № 12. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>
9. *Дребот О.І. Збалансований розвиток лісового сектору економіки в контексті європейської інтеграції України: [монографія]* / О.І. Дребот, М.Х. Шершун, О.І. Шкуратов. — К.: Аграрна наука, 2014. — 317 с.